

HRVATSKO I JUGOSLAVENSKO “PROLJEĆE” 1962.-1972.*

DOI: 10.20901/an.12.10

Zbornik radova *Hrvatsko i jugoslavensko “proljeće” 1962.-1972.* koji predstavljamo javnosti proizašao je iz znanstvenog skupa pod nazivom “Hrvatska i Jugoslavija – 1961-1971”. Skup je održan 18. studenoga 2011. na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu u organizaciji politološkog časopisa *Politička misao* povodom 40. obljetnice 1971. godine. Cilj skupa bio je da se kritički i slojevito osvjetli cijelo jedno (po organizatoru ključno) desetljeće jugoslavenske i hrvatske povijesti (1961-1971), razvojna dostignuća na političkome, ekonomskom i kulturnom planu, ne samo u demontaži autoritarnoga staljinističkog režima nego u veoma složenom i protuslovnom društvenom gibanju s nizom emancipacijskih dosegâ, ali i s brojnim modernizacijskim i demokratskim deficitima. Zbornik koji ima 298 stranica sadrži uvod, osam radova i tri priloga. Radove i priloge je u zbornik uvrstio te knjigu uredio dr. sc. Dragutin Lalović, umirovljeni redoviti profesor Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Prvi rad u zborniku koji nosi naslov “Prijelomno desetljeće (1962-1972) – od krize stabilnosti do stabilizacije krize” djelo je Dragutina Lalovića koji pola-

zeći od teze Dennisona Rusinowa ističe da su 1960-te povijesni vrhunac “jugoslavenskog eksperimenta”. Pri tome naglašava kako to desetljeće započinje krizom stabilnosti dotadašnjeg modelski jedva izmijenjenog staljinističkog sustava i autokratskog djelovanja vrha Saveza komunista Jugoslavije (SKJ). Autor navodi da je proces imao tri faze: Prva, 1962-1963: Titov projekt izlaska iz krize radikalnom, ali ne i dosljednom destalinizacijom na programu društvenog samoupravljanja (skupštinski sustav s funkcionalnim radnim predstavništvom), privredne i društvene reforme, s osloncem na sindikat i Savez komunista kao glavnim instrumentima ekonomskoga i političkog subjektiviranja radničke klase. Ali na bazi lenjinističkog modela Partije, jačanja partijskog jedinstva i discipline te s potiskivanjem federativne komponente. Druga, 1966: krah projekta i novi kurs. Samokritično priznanje vrha SKJ da je sam SKJ, pod dominacijom političke policije, glavna zapreka procesu destalinizacije. Razdoblje ekonomske liberalizacije, političke demokratizacije i pluralizacije intelektualnog života. Titov kompromis s nadmoćnom koalicijom republičkih vodstava, uz oslonac na vodstvo Saveza komunista Hrvat-

* Dragutin Lalović (ur.), *Hrvatsko i jugoslavensko “proljeće” 1962-1972.*, Društvo “Povijest izvan mitova”, Zagreb, 2014, 298 str.

ske. Federalizacija Saveza komunista (Deveti kongres SKJ, 1969) i države (1971-1974) i Titova bitka za političko preživljavanje (1966-1972). Treća, Titov politički obračun s vodstvom Saveza komunista Hrvatske (1971) i Saveza komunista Srbije (1972) i kraj desetljeća političke i ekonomske liberalizacije, svojevrsnog sustava policentrične poliarhije. Rezultat takvog raspleta kako navodi autor bio je da kriza SKJ s početka 1960-ih nije riješena, nego je stabilizirana strukturnim kompromisom u ustrojstvu Saveza komunista i Jugoslavije kao federacije, s Titom kao političkim arbitrom. Povijesna regresija društvenoga, političkog i intelektualnog života zbog neuspjeha da se naslijedni tip boljševičke Partije preobrazi u marksistički i demokratski Savez komunista (str. 18-50).

Dennison Rusinow autor je rada "Facilis Decensus Averno" koji je zapravo hrvatski prijevod njegovog rada objavljenog na engleskom jeziku kojeg je za potrebe zbornika preveo Dejan Jović. U radu autor prikazuje i vrednuje strategiju i taktiku hrvatske politike krajem 1960-ih i početkom 1970-ih. U središtu je analize povijesna Deseta sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske iz 1970., koja je osmišljena i održana na inicijativu Vladimira Bakarića i koja je definirala hrvatsku politiku spram privredne i društvene reforme te spram centralističkog unitarizma i hrvatskog nacionalizma (str. 51-83).

Bogomir Kovač autor je rada "Politička ekonomija reformiranja samoupravnog socijalizma – od europeizacije Jugoslavije do balkanizacije današnjeg EU-a" koji polazi od uvida da 1960-te znače kraj europskog zlatnog doba poslijeratnog razvoja, a socijalističke ekonomije, premda nedovoljno spremne za prilagođavanje novim situacijama, počinju s ekonomskim reformama. Autor

ističe kako je jugoslavenska savezna vlast najavila ekonomske reforme 1961. i 1965. koje označavaju najbolji program reformi i modernizacije u institucionalnom razvoju socijalističke Jugoslavije. Samoupravni se sustav bazirao na premisama da državna kontrola ekonomije i državno planiranje moraju biti zamijenjeni slobodnim djelovanjem društvenih poduzeća, indikativnim planiranjem i tržišnim mehanizmom. Kraigherova reforma iz 1965. s jedne je strane ojačala razvojne poluge i pozicionirala industriju kao vodeću ekonomsku snagu, a s druge utvrdila stabilizacijski program. Međutim, politika stabilizacije nije uspjela zadovoljiti očekivanja, njene su restriktivne mjere vodile do novih neravnoteža. Kraigherova reforma tako je povećala ekonomsku volatilnost, ekonomski rast je pao, a inflacija i vanjski dugovi porasli. Savezna vlada nije imala rješenja za takvu situaciju. Krajem 1960-ih jugoslavensko se ekonomsko čudo primaklo kraju. Komunističke vlasti pripremile su ustavne promjene u cilju discipliniranja nositelja ekonomskih reformi i liberalnih ekonomskih politika. Pri tome autor naglašava kako socijalističke ekonomije, slično kao države članice EU (Velika recesija 2008-2013), nisu bile sposobne dati brze i adekvatne odgovore na krizu. To je prema autoru bio ključan razlog dezintegracije druge Jugoslavije i možda postaje nova forma balkanizacije EU (str. 84-106).

U radu "Ekstenzivni razvoj Jugoslavije i njezin opstanak (kritička stajališta Vladimira Bakarića)" Zorka Zović-Svoboda rekonstruira i interpretira Bakarićeva stajališta o uzrocima reproduciranja ekstenzivnog gospodarskog razvoja u Jugoslaviji, u historijskom kontekstu. Naglasak je na Bakarićevoj političko-ekonomijskoj kritici ideologije i prakse jugoslavenskog socijalizma. Autorica isti-

če da su ishodište Bakarićevih istraživanja o uzrocima neravnoteže gospodarske strukture i njenim posljedicama etatiistički odnosi proizvodnje, koji su bili osnovni okvir i nepremostiva zapreka mogućnosti njihova liberaliziranja. Pri tome je Bakarić uzroke neravnoteže pronalazio u birokratskim odnosima i u osnovnim motivima upravljačkog sloja da se neprekidnim investiranjem u nove objekte osiguraju masovno zapošljavanje, rast društvenog standarda, dodatni prinosi u proračun i očuvanje monopola partijske vlasti. Iz začaranog kruga ekstenzivnog razvoja nije se uspjelo izići u dugom procesu postupnog, sporog i neravnomjernog razvoja samoupravljanja u nejednako razvijenoj višenacionalnoj zajednici. Iza čestih normativnih i organizacijskih promjena skrivale su se neprekidne političke rasprave i sukobi oko raspodjele proračunskog novca i fiskalne solidarnosti među republikama i regijama. Bakarić je bio kritičan prema upravljačkom sloju, koji je bio fokusiran na raspodjelu, a ne na stvaranje pretpostavki temeljitih promjena gospodarskog i društvenog sistema, što je imalo za posljedicu opću krizu i slom jugoslavenskog modela socijalizma (str. 107-136).

Zdravko Petak autor je rada "Ekonomska federalizam u socijalističkoj Jugoslaviji". Autor u njemu pozornost stavlja na dvije temeljne stvari: istraživanju prirode jugoslavenskog ekonomskog federalizma od 1960-ih do sredine 1980-ih, te na razinu ekonomske povezanosti republičkih gospodarstava unutar zajedničkog jugoslavenskog tržišta, i to s temeljnom namjerom da se pokaže na koji su način procesi inicirani sredinom 1960-ih utjecali na specifičan položaj Hrvatske u jugoslavenskoj federaciji (str. 137-155).

Zatim slijedi rad Ivana Padjena "Vjera u narod bez vlasti i vlasništva: Crkve-

na šutnja 1961-1971. i glasnost 1990". Hipoteze su rada da je narodnjaštvo u Hrvatskoj posljedica, među ostalim, sljedećih uvjerenja koja je podržavala Katolička crkva u Hrvatskoj 1960-ih, a u značajnoj mjeri i kasnije: 1. jedini prihvatljivi odnos Crkve i države jest onaj partnerstva dvaju pravno jednakih javnih poredaka nad istim podložnicima unutar kojega Crkva ima isključivu vlast da uređuje bračne i obiteljske odnose te vlast da nadzire odgoj i obrazovanje u javnim školama; 2. seljačka obitelj temeljna je organska ljudska zajednica; 3. podložnici crkvene – izvorno feudalne – vlasti vezani stvarno za zemlju tvore narod, koji zajedno s klerom tvori kršćanski narod; 4. s obzirom na to da su temeljne istine dostupne samo teologijom, a praksa je primjena teorije, praktično znanje, osobito o primjerenom odnosu Crkve i države, valjano je samo ako je u skladu s crkvenim naukom. Autor u radu pokazuje da najvjerojatniji razlog zbog kojega je Katolička crkva u Hrvatskoj bila dosta tiha za jugoslavenskoga i hrvatskoga proljeća 1961-1971. i poprilično glasna nakon 1990. jest vezanost Crkve u Hrvata u pogledu odnosa Crkve i države više na Prvi nego na Drugi vatikanski koncil. Crkveno narodnjaštvo, koje olakšava političko partnerstvo Crkve i države te osigurava vladajući položaj klera unutar Crkve, koincidiralo je s interesom jugoslavenskih komunista da zadrže svoju moć i vlast preobrazbom, uz crkvenu potporu honoriranu konkordatom, u hrvatske etnonacionaliste koji su, kao novoobraćeni kapitalisti, prisvojili najveći dio ranijeg društvenog vlasništva i nastavljaju prisvajati najveći dio sadašnjih javnih dobara (str. 156-201).

Radovan Radonjić autor je rada "Crnogorska 'proljeća'". Autor u njemu tematizira zbivanja u Jugoslaviji tijekom

1970-ih, s osvrtom na obujam i karakter sudjelovanja Crne Gore u tom procesu. Autorov cilj rada je da ukaže na neke elemente i momente relevantne za objašnjenje: prvo, zašto se u povijesti jugoslovenskog "socijalističkog eksperimenta" upravo desetljeće (1960-1970) smatra posebno važnim i po čemu se može nazvati nekom vrstom njegovog "proljeća"; drugo, čime je, tj. kojim idejama i političkim sadržajima, Crna Gora participirala u tom procesu; treće, ima li osnove za pretpostavku da je tadašnji "komunistički diskurs" mogao utjecati da zbivanja u crnogorskom društvu i državi poprime tijek koji će nekoliko desetljeća poslije donijeti jedan novi "proljetni dah" (str. 202-225).

Posljedni rad nosi naslov "Diskurs o birokraciji i državnoj vlasti u post-revolucionarnoj Jugoslaviji 1945-1974" čiji je autor Darko Suvin. Autor u njemu polazi od uvida da je pojam "birokracije" pokrivao polje negativnih političko-ideoloških stavova prema vlasti u poslije-revolucionarnoj Jugoslaviji, simetrično suprotstavljeno ne mnogo razrađenom suprotnom polu i polju pučke demokracije. Njegova je mutnoća dopuštala različite, mada prividno uvijek anti-staljiniističke interpretacije – i to u državno-partijskom diskursu, a i u suprotstavljenom diskursu "lojalne opozicije". Prvi dio rada bavi se državno-partijskim diskursom (Tito, Kidrič, Đilas, Bakarić i Kardelj), dok se drugi dio bavi diskur-

som "lojalne opozicije" (stavovima ekonomiste Branka Horvata i grupe oko časopisa *Praxis* – Mihajlo Marković, Dragoljub Mićunović, Gajo Petrović) (str. 226-281).

Zbornik sadrži i tri priloga. Prvi je prilog "Šezdesete – slatke ili gorke?" od Matka Meštrovića koji osvjetljava u kontinuitetu vlastitih duhovnih preokupacija, epohalnu valenciju projekta samoupravljanja kao obzora smisla traganja za novim svijetom (282-289). Preostala dva priloga "Zbunjujuća strategija" i "Raščarani razvoj" su ona Daga Strpića koji analizira Savku Dabčević-Kučar kao aktera i svjedoka vremena (str. 290-298).

Zaključno, možemo kazati da je ovaj zbornik vrijedno politološko djelo koje obrađuje jedno razdoblje iz suvremene hrvatske povijesti. Treba ipak napomenuti da su navedeni radovi već objavljeni u časopisu *Politička misao* u brojevima 49 (2) i 49 (3), kao i to da je drugi dio rada Ivana Padjena objavljen u časopisu *Anali Hrvatskog politološkog društva* broj 10 (1). Stoga možemo istaknuti da žalosti što barem u ovom zborniku radova nisu uvršteni radovi i drugih sudionika skupa, poput izlaganja Dejana Jovića, Branka Dubravice, Tome Jantola, Daga Strpića, Alice Wertheimer-Baletić. Unatoč tome ovaj politološki zbornik treba pozdraviti i preporučiti svima koje zanima suvremena hrvatska politička povijest.

Velimir Veselinović